

İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DELİL TESPİTİ KURUMU
EVIDENCE INSTITUTION IN ADMINISTRATIVE PROCEEDING LAW

Ahmet Furkan KARACAN^{1*}

¹ Avukat, Ankara Barosu, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye, ahmetfurkan.karacan@student.asbu.edu.tr.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Öz: Hukuk devleti ilkesinin bir sonucu olarak hak arama hürriyeti yargı sistemimizin temel ilkelerindedir. Bu ilkenin idari yargılama hukukunda uygulanabilmesi için gerekli hususlardan biri ise delil tespiti müessesesidir. Kanaatimizce idari yargı bağlamında delil tespiti, en az hukuk yargılamasındaki kadar önemlidir. Bu husus idari yargıda delillere ulaşmanın zorluğundan ileri gelmektedir. Gerçekten ülkemiz uygulamaları göz önüne alındığında kişiler birçok durumda idari işlemin sebebini veya idari işlemin dayandığı delilleri dahi öğrenmekte zorluk yaşamaktadır. İdare bir idari işlem tesis etmekte ve çoğu zaman hakkında idari işlem tesis edilen kişi iptal davasında öne süreceği delillere sahip bulunmamaktadır. Bu anlamda idari yargıda delil tespiti talebine ayrıca önem verilmelidir. Ancak ülkemiz idari yargı uygulamasında delil tespiti adı altında bir dava türü olmayıp bu hususta adli yargıya atıf yapılmış veya idari dava açıldıktan sonra delil tespiti kurumuna yer verilmiştir. Çalışmamızın da esas konusunu oluşturan bu konuda İdari Yargılama Usul Kanunu ve ilgili mevzuat yetersiz kalmıştır. İdari yargı mevzuatımızda yalnızca bir idari dava açıldıktan sonra delil tespiti kurumu düzenlenmiş; dava açılmadan önceki delil tespiti konusunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapılmıştır. Bu durum da beraberinde birçok tartışmayı getirmiştir. Biz de bu nedenle çalışmamızda delil tespiti kurumunu genel olarak açıkladıktan sonra idari dava açılmadan önceki ve dava açıldıktan sonraki delil tespiti müesseselerine ayrıntısıyla değindik. Ayrıca teorik ve pratik anlamda idari yargıda delil tespiti talebini de ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Delil, Delil Tespiti, İdari Yargılama Hukuku, İdari Dava.

Geliş Tarihi/Received:
01.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted:
30.12.2024

Yayımlanma Tarihi/
Available Online:
31.12.2024

Abstract: As a result of the rule of law, the freedom to seek justice is one of the fundamental principles of our judicial system. One of the issues required for the application of this principle in administrative jurisdiction law is the institution of evidence detection. In our opinion, the determination of evidence in the context of administrative justice is at least as important as in civil proceedings. This issue arises from the difficulty of accessing evidence in administrative jurisdiction. Indeed, considering the practices of our country, in many cases people have difficulty in learning the reason for the administrative action or even the evidence on which the administrative action is based. The administration establishes an administrative action, and most of the time, the person against whom the administrative action is taken does not have the evidence to put forward in the annulment case. In this sense, special importance should be given to the request for evidence in the administrative judiciary. However, in our country's administrative judicial practice, there is no type of case called evidence detection, and in this regard, reference is made to the judicial judiciary or the institution of evidence detection is included after the administrative case is filed. The Administrative Procedure Law and relevant legislation are inadequate on this issue, which is the main subject of our study. In our administrative justice legislation, the institution of evidence detection is regulated only after an administrative case is filed, and reference is made to the Code of Civil Procedure regarding the detection of evidence before the case is filed. This situation has brought about many discussions. For this reason, in our study, after explaining the evidence detection institution in general, we touched on the evidence detection institutions before and after the administrative case is filed in detail. We also discussed the request for determination of evidence in administrative jurisdiction in theoretical and practical terms.

Keywords: Evidence, Evidence Detection, Administrative Jurisdiction, Administrative Case.

GİRİŞ

Yargılama konusu yapılan bir hak iddiasının var olup olmadığının araştırılması, o hakkın bağlandığı vakıaların mevcut olup olmadığının tespiti sonucunda mümkün olmaktadır. Bu vakıaların ispatı için ise ilk başvuru olgu delillerdir. Deliller, aranan gerçeğe ulaştırabilen izlerdir ve yargılama sürecinde başarıya ulaşma konusunda büyük rol oynamaktadır.

Yargılama sürecinde oldukça önemli bir yere sahip olan delillerin, dava açılmasından önce veya yargılama sırasında delillerin gösterilmesi aşamasından daha önce, yok olma, kaybolma veya gösterilmesinde ya da dinlenmesinde zorluk çıkma ihtimalinin ortadan kalkması için delillerin hemen incelenerek tespit edilmesine ve kayda alınmasına delillerin tespiti denilmektedir. Bu bakımdan delil tespiti kurumu, hak arama hürriyetinin teminatı niteliğindedir.

Delil tespiti, açılan bir davada talep edilebileceği gibi açılmamış bir davadaki delillerin sabit kalmasını, yok olmasını önlemek amacıyla ayrı bir dava ile de talep edilebilir. Esasen delil tespiti davası; varlığı iddia olunan hakka ilişkin açılacak davanın maddi temelini belirlemeye imkân vermesi açısından oldukça önemli bir aşamadır. Bu haliyle de tüm hukuki dallar için önem arz etmektedir.

İdari yargıda ise resen araştırma ilkesinin bir sonucu olarak, idari yargılama delillerin tespiti hususunda hâkimin takdir yetkisi oldukça geniştir.¹ Buna karşın idari yargıda dava açılmadan önce delil tespitine ilişkin doğrudan bir hüküm düzenlenmemiştir. İYUK madde 31'e göre; "*Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda; hakimın davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, dosyanın taraflar ve ilgililerce incelenmesi, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sükununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemler, elektronik işlemler ile ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma icrasında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır*" denilmekle Hukuk Muhakemeleri Kanununa yollamada bulunmaktadır. İYUK m. 58 ise bir idari dava açıldıktan sonra delil tespiti konusunu düzenlemiştir.

İdari yargıda delil tespiti konusu İdari Yargılama Usul Kanunu hükümlerine rağmen tartışmalıdır. Özellikle dava açılmadan önce delil tespiti davasının açılıp açılmayacağı, açılacak ise bu davanın idari yargının mı yoksa adli yargının mı görev alanına girdiği hususu söz konusu tartışmaların odak noktasıdır. Her ne kadar idari dava açıldıktan sonra delil tespiti Kanun'da düzenlenmiş olsa da yalnızca idari dava açıldıktan sonra delil tespiti kurumunun düzenlenmiş olması idari yargının kapsamını daraltmaktadır.

Tüm bu sebeplerle çalışmamızda, idari yargı özelinde delil tespiti talebi değerlendirilerek soru ve sorunlara çözüm aramaya çalışılmaktadır.

1. Delil Tespiti

Çalışmamızın bu başlığında delil tespiti konusu üç ana başlık altına alınmıştır. Öncelikle delil tespitinin hukuki niteliği, daha sonra delil tespiti için gerekli şartlar ve son olarak da delil türlerine bu başlık altında yer vermekteyiz.

¹ Akyılmaz vd. *Türk İdari Yargılama Hukuku*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 714.

1.1. Delil Tespitinin Hukuki Niteliği

Kökene klasik sonrası Roma Hukukuna dayanmakta olan delil tespiti kurumunun, Roma hukukunda iki çeşit olarak uygulandığı bilinmektedir. Birinci olarak, karşı tarafın katılımının olmadığı delil tespiti uygulanmaktaydı. Bu tür delil tespitinde, karşı tarafın kimliği veya varlığına ihtiyaç duyulmaksızın delil tespiti gerçekleştirilmekteydi. İkinci olarak ise karşı tarafın da gösterilmesiyle delil tespiti yapılmaktaydı.² Tarihi Roma Hukukuna kadar dayanan delil tespitinin tanımlanması gerekirse; henüz bir dava açılmadan veya açılmış olmasına rağmen henüz delillerin incelenmesi safhasına gelmemiş bir yargılamada, ileride inceleme konusu olacak delillerin yok olmaması amacıyla himaye altına alınmasına “delil tespiti” adı verilmektedir.³

Delil tespiti kurumu; bazı Yargıtay kararlarında⁴ ve doktrindeki düşüncelerde⁵; bir ihtiyati tedbir türü olarak kategorize edilmektedir. Geçici hukuki himaye tedbirlerinden⁶ olduğuna dair de görüşler mevcuttur. Geçici hukuki koruma tedbiri olduğunu savunan yazarlara göre delil tespiti, delillerin önceden hukuki koruma altına alınmasını sağlaması özelliği ile bu kapsamda değerlendirilmiştir.⁷

Delil tespiti kurumunun hukuki niteliği hakkında görüş birliği bulunmamakla birlikte, ihtiyati tedbir niteliğine sahip olduğu görüşüne kanaatimizce katılmak mümkün değildir. İhtiyati tedbir; niteliği itibarıyla uyuşmazlık konusu edilen hakkın veyahut malın korunabilmesi amacıyla doğrudan o hak veyahut malın üzerine konulan bir tedbirdir. Ancak delil tespiti kurumuyla, dava konusu uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan delillerin yok olması engellenmektedir.⁸ Bu haliyle delil tespiti, ihtiyati tedbirden farklı olarak asıl davaya bağlı olarak yürütülen bir hukuki işlem vasfına haizdir. Delil tespitinde yargılamanın sağlıklı bir şekilde sonuçlanması amaçlanırken ihtiyati tedbirde ise asıl amaç kararın uygulanabilirliğini sağlamaktır.⁹

Delil tespit talebi neticesinde zamanaşımı kesilmemektedir. Öğrenme ile zamanaşımının başladığı durumlarda ise, öğrenme tarihi olarak delil tespiti talebinde bulunulduğu tarih önem kazanmaktadır. Delil tespiti talebinde bulunan kişinin mahkemeye başvuruda bulunduğu tarihte zamanaşımının başlamasına neden olan hususu öğrendiğinin kabulü gerekmektedir.

² Cenk Akil, “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58/1, (2009), 4.

³ Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 182.

⁴ “Görülmekte olan bir davada tetkikine henüz sıra gelmemiş bulunan veyahut ileride açılacak bir davada ileri sürülebilecek bir hususun tamk, keşif, bilirkişi veya diğer kanutlarla tespiti mahkemeden istenebilir (HUMK m. 368-370). Diğer taraftan delillerin tespiti usul hukuku açısından bir dava değil, bir çeşit ihtiyati tedbirdir. Burada amaç, davanın karara bağlanmasına yardımcı olacak delillerin kaybolmasını önlemektir.” Yargıtay 4. Hukuk Dairesi (Yargıtay), 7199/8880, 31.10.1985; aynı yönde bkz. Ejder Yılmaz, *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri Cilt II*. (Ankara: Yetkin Yayınları, 2001), 1335-1336.

⁵ Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt IV*. (İstanbul: Demir Yayıncılık, 2001), 4427.

⁶ “Geçici hukukî himaye, öğretide, kesin hukukî himaye (dava) sonucunun ortaya çıkmasına kadar yargılama öncesinde veya sonrasında doğabilecek risklerden (tehlikelerden, sakıncalardan) dava ve/veya davalıyı korumak için yargı organlarınca verilen geniş ya da dar kapsamlı hukukî himaye olarak tanımlanmıştır.” Ejder Yılmaz, *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri Cilt I*. (Ankara: Yetkin Yayınları, 2001), 32.

⁷ Seçkin Yavuzdoğan, *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2007), 85-86.

⁸ Filiz Berberoğlu Yenipınar, *Delil Tespiti ve Diğer Geçici Hukuki Korumalar*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 35.

⁹ Yavuzdoğan, *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi*, 87.

Delil tespiti, ayrı bir dava niteliğinde olmadığı için ıslah edilemez ve ıslah yolu ile dava haline de dönüştürülemez. Keza bir davanın ıslah ile birlikte delil tespitine dönüştürülmesi de mümkün değildir. Yargıtay da bir kararında benzer şekilde “*Açılan tazminat davasının delillerin tespiti şeklinde ıslahının kabulü, usul hükümlerine aykırı düşer. Islah yoluyla bir davanın başka bir dava niteliğini alması mümkün olabilir. Fakat açılan davanın delillerin tespiti şekline dönüştürülmesi ıslah yolu ile kabul edilemez.*” şeklinde hüküm kurmuştur.¹⁰

Dava niteliği taşımayan delil tespitine karşı dava açılamaz ve müdahalede de bulunulamaz.

Delil tespiti kurumunun konusunu maddi vakıalar oluşturmaktadır. Bu özelliği sebebiyle delil tespitinin kesin delil niteliğine sahip olduğu söylenemez.¹¹

1.2. Delil Tespiti İçin Gereken Şartlar

Delil tespiti kurumunun amacı, delillerin değerlendirilmesi sürecine kadar, delillerin kaybolması veya ispat gücünde herhangi bir azalmanın meydana gelmesini engellemektir. Bu sebeple delil tespiti yapılabilmesi için gereken ilk şart, yargılamaya konu olan hakkın incelenmesine başlanmamış olmasıdır.¹² Tespiti istenen deliller ise; ileride açılacağı söylenen veya halihazırda açılmış bulunan dava ile ilgili olmalıdır. Dava açılmadan önce delil tespiti istenmesi halinde, tespit talebinde ileride açılacak dava bildirilmelidir.

Bir diğer şart olarak delil tespiti isteminde hukuki yarar bulunması gösterilebilir. Tespit isteyen tarafın, bu tespitin gerçekleştirilmesinde hukuki yararı bulunması aranmaktadır. Hemen tespitin gerçekleştirilmemesi durumunda, delilin zayi olacağı veya gösterilmesinin zorlaşacağı değerlendirilen delillerin önceden tespitinin gerçekleştirilmesinde hukuki yarar bulunduğu kabul edilir.¹³

Delil tespitinin istenebilmesi için çekişmeli bir vakıa bulunmalıdır. Yalnızca vakıanın tespiti istenmekte ise de delil tespiti gerçekleştirilebilir. Ancak yine belirtilmesi gerekir ki bu vakıa çekişmeli olmalıdır. Esas olan bu olmakla birlikte bazı istisnai hallerde çekişmesiz işlerde de delillerin garanti altına alınması zorunluluğu mevcutsa delil tespiti yapılabileceği söylenebilir.

Delil tespitinin son koşulu, tespit talebinde bulunacak kişinin ileride açılacak davanın veya incelenecek olayın tarafı olmasıdır. Kişinin davacı veya davalı konumunda bulunmasının bir önemi bulunmamaktadır.¹⁴

1.3. Tespiti İstenebilecek Deliller

İdari yargılama hukukunda, davanın türüne göre “resmi senet”, “makbuz” gibi yazılı deliller ile “keşif, “bilirkişi” gibi durumun tespitine yarayan delillerden yararlanılmaktadır. İdari Yargılama Hukukunda yer alan iptal davalarında ise önemi en büyük olan ispat aracı “davalı idarede bulunan

¹⁰ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi (Yargıtay), 3146/3004, 08.04.1967.

¹¹ “6100 sayılı kanun 400-406.maddeleri gereğince, delil tespitinde, “Taraflardan her biri, görülmekte olan bir davada henüz inceleme sırası gelmemiş yahut ileride açacağı davada ileri süreceği bir vakıanın tespiti amacıyla keşif yapılması, bilirkişi incelemesi yaptırılması ya da tanık ifadelerinin alınması gibi işlemlerin yapılmasını talep edebilir. Delil tespitinin konusunu maddi vakıalar oluşturur ve bilirkişi raporunda belirtilen zarar miktarı davacı lehine kazanılmış hak oluşturmaz. Yani delil tespiti kesin delil niteliğinde değildir.” Yargıtay 3. Hukuk Dairesi (Yargıtay), K.2018/373, (18 Ocak 2018). Karar, 14 Mart 2023 tarihinde <https://karararama.yargitay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

¹² Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 183.

¹³ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 183.

¹⁴ Yavuzdoğan, *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi*, 88-89.

işlem dosyası” olmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise davacı ve davalı tarafın savunma ve cevaplarını bu işlem dosyasına dayandırmalarıdır. Ancak uygulamada, işlem dosyasının davacı tarafa tebliğ edilmediği görülmektedir. Bu durum ise davacı tarafın aleyhine bir durum gerçekleşmesine sebebiyet vermektedir.

İdari Yargılama Hukukunda İdari Yargılama Usul Kanunu m. 3/2 uyarınca dava dilekçeleri içerisinde davanın dayandığı delillerin gösterilmesi gerekliliği hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm gereğince davacı tarafça idari yargı mercilerinde açılacak davalara ilişkin dilekçelerde dayandığı iddiaların ispatına yarayacak her türlü delil gösterilmelidir.

İYUK m. 3/3 uyarınca davacının dayandığı deliller elinde mevcut ise davacı bu belgelerin asıllarını veya örneklerini dava dilekçesine eklemek zorundadır. Bu belgeler dava dilekçesinde olduğu gibi davanın karşı taraf sayısından bir fazla olmalıdır.

İdari yargıda delil türleri, makbuz, resmi senet gibi yazılı deliller, keşif, bilirkişi raporu gibi durum belirtir deliller ve ikrar gibi beyan delilleri olarak gösterilebilir. Adli yargıda uygulama alanı bulan yemin ve tanık gibi deliller, idari yargıya uygun olmamaları nedeniyle uygulanmamaktadırlar. Ancak çalışmamızın bütünlüğü açısından idari yargıda uygulanmayan delillere de kısaca yer vermekteyiz.

1.3.1. Bilirkişi İncelemesi

Bilirkişi, yargılamanın nihayete erdirilmesi için özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulduğunda yardım istenen uzman kişidir.¹⁵ Hâkim önüne gelen uyuşmazlıkta teknik bilgiye ihtiyaç duyabilir. Bu noktada bir bilirkişinin yardımına başvurulur. Hâkim kendiliğinden veya taraflardan herhangi birinin talebi üzerine bilirkişi görüşünün alınmasını talep edebilir.

Bilirkişi, görüşüne başvurulmuş konu hakkında, hâkim tarafından bilinmeyen teknik ve özel bilgiye dayanarak inceleme gerçekleştirir. Ulaştığı sonucu hâkime bildirir. Yani bilirkişi hâkimin teknik bilgisinin eksik kaldığı konularda hâkime yardım eder.¹⁶

Bilirkişi incelemesi İdari Yargılama Usulü Kanununda açıkça düzenlenmemiş olup İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 31’de Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na atıfta bulunmaktadır.

İdari yargılama hukukunda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 282 uyarınca bilirkişi raporu hâkimi bağlamamaktadır. Hâkim isterse alınan ilk bilirkişi raporu üzerine ikinci veya üçüncü kez bilirkişi incelemesinin gerçekleştirilmesine karar verebilmektedir. Hâkim, bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirir. Bu nedenle bilirkişi raporunda yer alan görüşten farklı bir karar da verebilir.¹⁷

¹⁵ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 185.

¹⁶ Ramazan Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 440.

¹⁷ “2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 31. maddesinin atıfta bulunduğu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 276. maddesinde, bilirkişi incelemesine, dava ile ilgili olup çözümü hâkim tarafından bilinmeyen özel ve teknik bilginin gerekli olduğu hallerde başvurulacağı, anılan yasanın 286. maddesinde de hâkimin delilleri serbestçe takdir edeceği, bilirkişi raporunun hâkimi bağlamayacağı hüküm altına alınmıştır.

Bilirkişilik ise, hâkime, önüne gelen bir ihtilafı çözmek için gerekli olan özel ve teknik bilgiyi sağlamak amacıyla yönelik bir müessese olup bilirkişinin hukuki tavsif yapma gibi bir görevi, bilirkişi raporunun da davayı sona erdirici bir karar niteliği bulunmamaktadır. Uyuşmazlığı çözüme bağlayacak kararı verme görev ve yetkisi hâkime aittir.” Danıştay 7. Dairesi (Danıştay), K.1995/1528, (11 Nisan 1995). Karar, 19 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

“Bilirkişilik müessesesi, hâkime, önüne gelen bir uyuşmazlığı çözmek için gerekli olan özel ve teknik bilgiyi sağlamak amacıyla taşımaktadır. Hâkimin bilirkişi raporunu serbestçe takdir ederek, bu raporun aksine de karar verebilmesi mümkündür. Raporun aksine karar verebilmesi hâkimin, kendisini bilirkişi yerine koyması anlamına da gelmemektedir. Zira, bilirkişi raporunun sonucu, davayı sona erdirecek nitelikte bir karar olmayıp; uyuşmazlığı çözen kararı verme görev

Ancak bilirkişi raporunda yer alan görüşten farklı bir karar verecek ise gerekçesini kararda belirtmelidir.

1.3.2. Senet

Hukuk Muhakemeleri Kanununun m. 199’da düzenlenen senet, bir kişinin kendi aleyhine delil niteliği taşıyan yazılı belgelerdir. Senet, düzenleyen kişinin aleyhine bir durum ifade eden yazılı belgenin imzalanması ile oluştuğundan idari yargılama hukukunda da ispat gücü yüksek deliller arasında yer almaktadır.

Senet ve belge arasında hukuki değerleri nezdinde farklılıklar bulunmaktadır. Belge; bir iradenin varlığını kazanmasını sağlayan yazılı bir belge olarak tanımlanabileceken, senet kavramı daha dardır. Kaldı ki her belge kanuni anlamda senet niteliği taşımamaktadır. Genellikle kâğıt üzerine yazılan senetler, kâğıttan başka malzemeler üzerine de yazılabilir. Bu durum, senet olma özelliğini etkilemez. Ayrıca senet içeriğinde irade beyanı yer almalıdır. Bu beyanın yabancı bir dilde veya şifreli olarak yapılması da mümkündür. Fotokopiler ise senet olarak sayılmamaktadır.

Senedin düzenlenmesinden sonra senet üzerinde değişiklik yapılması gerekebilir. Ancak bu değişiklikler senedin aleyhine delil olarak kullanılacağı kişi tarafından imzalanmalıdır.¹⁸

İdari yargılama hukukunda senetlerin delil olarak kullanılabilmesi için, dava konusu edilen idari uyuşmazlıkla ilgisinin bulunması gerekmektedir. Bu uyuşmazlıkla ilgili olmayan senetlerin delil olarak kabulü mümkün değildir.

1.3.3. Keşif

Keşif, mahkemenin yargılama konusunu ilgilendiren kişi veya nesnelere üzerinde duyu organları aracılığıyla bilgi sahibi olmasıdır.¹⁹ İYUK m. 31 ile, HMK’ya yapılan atıf gözetilerek, keşif delili idari yargılama hukukunda delil olarak yer almaktadır. Keşif; maddi gerçeğe ulaşmak, durumun veya olayın oluş sebeplerini anlamak ve tespit edebilmek adına yerinde gerçekleştirilen incelemedir. Gerçekleştirilen keşif sayesinde, uyuşmazlık konusu olan nesne ile ilgili hâkim bizzat inceleme gerçekleştirmekte, inceleme neticesinde edindiği kanaat ve bilgiye göre karar verebilmektedir.²⁰

Keşif, bir taraftan ispat aracı, bir diğer taraftan ise hâkimin bilgiye ulaşma aracı olarak kabul edilir. Uyuşmazlığın taraflarının öne sürdüğü vakalar çerçevesinde hâkimin uyuşmazlığa konu vakaları incelemesini ve kişisel kanaatini oluşturmasını sağlayan ispat aracı olarak değerlendirilmektedir.²¹

İYUK m. 31 yollamasıyla HMK m. 288/2 hükmü göz önüne alındığında yargı mercii, önüne gelen uyuşmazlıkla alakalı olarak re’sen keşif gerçekleştirebileceği gibi taraflardan birinin talebi üzerine de keşif icrasına başlayabilir. Keşif kararı yargılamanın her aşamasında verilebilir. Keşif, heyet tarafından gerçekleştirilebilir. Ayrıca yargı mercisinin vereceği yetki çerçevesinde naip hâkim tarafından da keşif gerçekleştirilebilir.

ve yetkisi sadece hâkime aittir.” Danıştay 10. Dairesi (Danıştay), K.2005/367, (9 Şubat 2005). Karar, 19 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

¹⁸ Murat Atalı – İbrahim Ermenek, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Seçin Yayıncılık, 2021), 254.

¹⁹ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 186-187.

²⁰ “Keşif, mahkemenin, kişiler veya nesnelere üzerinde doğrudan ve duyu organlarına dayanarak bilgi sahibi olmasıdır.” Hakan Pekcanitez vd. *Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018. 411.

²¹ İbrahim Aşık, *Medeni Usul Hukukunda Keşif* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 20.

Keşif neticesinde uyuşmazlığa konu vakanın yeterince aydınlatılmadığı değerlendirilirse idari yargı merciince yeniden keşif kararı verilebilir. İki keşif arasında çelişki bulunması halinde üçüncü defa keşif yapılması mümkündür.²²

İdari yargılama hukukunda emsal değer tespiti ile sınırlı kalınmadan idari nitelikteki eylemler neticesinde doğan maddi ve manevi tazminatların tespit edilebilmesi amacıyla de keşif yapılabilmektedir. Keşif, hâkimin bizzat gerçekleştirmesi ve uyuşmazlığı yerinde incelemesi nedeniyle güvenilir bir delil türü olarak yer almaktadır. Ancak yine belirtmek gerekir ki; hâkim keşif sonucunda elde edilen bilgilerle bağlı değildir. Hâkimin takdir serbestisi burada da mevcuttur.²³

1.3.4. Tanık

Uyuşmazlık konusu ile ilgili olarak geçmişte yaşanmış olaylar ve durumlar ile ilgili görgüye ve duyuma dayalı bilgilerini mahkemeye aktaran kişi tanıktır. Tanık ile ispatın konusunu ise vakıalar oluşturmaktadır. Tanık, görgü veya duyuma bağlı bilgilerini aktarırken yorumda bulunmaktan kaçınır. Tanığın beyanlarında hukuksal bir nitelik de aranmaz. Önemli olan tanığın sahip olduğu görgülerin ve bilgilerin tespit edilebilmesidir.

Tanık delili, hâkimde kanaat ulaşmasında yardımcı olabilecek bir ispat aracı olduğundan delil değeri düşüktür. Bunun en büyük nedeni ise görülen veya duyulan şeylerin, zaman içerisinde unutulması, karıştırılması veya tanık ve taraflar arasında olası bir menfaat ya da yakınlık ilişkisinin bulunması, tanık delilinin ispat gücünü zayıflatmaktadır. Doktrinde yer alan bir görüşe göre uygulamada noter huzurunda verilen ve yazılı hale getirilmiş tanık ifadelerine değer atfedilmekte ve hâkimde vicdani kanaat oluşabilmektedir.²⁴ Ancak unutulmamalıdır ki noter tarafından gerçekleştirilen delil tespiti işleminin ispat değeri de hâkimin takdirindedir.

İYUK m. 31, tanık delili bakımından HMK'ya yollamada bulunmamıştır. Nitekim İYUK m. 1/2 uyarınca da idari yargılama hukukunda yazılı yargılama usulü uygulanır. Bu nedendir ki, idare ve vergi mahkemelerinde tanık ifadelerine yüklenecek değer hususunda tereddütler yaşanmaktadır. Belirtmek gerekir ki; idari işlem sürecinde de tanık dinlenmiş olabilir. Tanık dinlenen bu idari işleme karşı dava açıldığında ise dinlenen tanığın beyanları dosyaya gireceğinden dolayı olarak tanık delilinin kullanılması durumu oluşmaktadır. Aynı şekilde tanık ifadelerinin dava dilekçesine girmesi yoluyla da tanık, dolaylı olarak tanık delili kullanılmış olacaktır. Ancak bu durum doğrudan bir tanık dinleme olmayıp, idari işlemin şekline bağlı bir durumdur.

İdari yargılamada yalnızca taraflar söz aldığı için adli veya ceza yargılamasındaki şekliyle tanık delilinin olduğu söylenemez.²⁵

1.3.5. Yemin ve İkrar

HMK m. 225 ve devamı maddelerde düzenlenen yemin, “*taraflardan birinin davanın çözümünü ilgilendiren bir olayın doğru olup olmadığı konusunu, kanunda belirtilen usule uyarak, mahkeme önünde, kutsal sayılan değerlerle teyit eden ve kesin delil vasfı yüklenmiş sözlü*

²² Murat Yaman, *İdari Yargı Dava Rehberi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 253.

²³ Melike Özge Çebi Buğdaycı, "İdari Yargılama Usulünde Keşif Delili" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1 (Mart 2021), 9.

²⁴ Hüseyin Bilgin, *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 124.

²⁵ Akyılmaz vd. *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 437.

açıklamalardır” şeklinde tanımlanabilir.²⁶ İkrar ise taraflardan birinin, karşı tarafın öne sürdüğü bir vakianın doğruluğunu kabul ederek bildirmesine denmektedir.²⁷

İdari yargılama hukukunda yemin delili kabul edilmemektedir.²⁸ İYUK m. 31 kapsamında yapılan atıflar içerisinde de yemin deliline dair açıklama yer almamaktadır. Yemin edecek kişinin gerçek kişi olması gerektiğinden, idari uyuşmazlıklarda taraf olan devlet veya kamu idarelerine yemin teklifinde bulunulamaz. Bu nedenle idari yargıda kısıtlı delil serbestliği ilkesinin bulunduğu söylenebilir.

Yemin deliline benzer şekilde ikrar da İYUK m. 31 kapsamında sayılmamış ve HMK’ya atıf yapılmamıştır. Buna mukabil ikrar deliline idari yargılama hukukunda başvurulabileceğini savunan görüşler mevcuttur.²⁹

2. İdari Yargılama Hukukunda Delilin Değeri

İdari yargılamada takdiri delil uygulanmakta ise de her delilin aynı önemde olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Deliller arasında da değerlendirme açısından bir sınıflandırma mevcuttur. Ancak delillerin değerlendirilmesi ve değer biçilmesinde en önemli husus hâkimin kanaati olmaktadır. Örneğin tanık delili, hâkimin kanaat edinmesinde yardımcı olarak değerlendirilen bir delil türü olduğundan, değeri de nispeten daha azdır. Danıştay bir kararında³⁰ “*hafızaya dayanan şahadetin zayıf ve çürük bir delil olduğu, hafıza kudretinin marazi sakatlıkları bulunabileceği, bunun kişiden kişiye değiştiği gibi, menfaat, kişiye duyulan sempati gibi hissi nedenlerin etkisi ile gerçeğe uymayabileceği*” şeklinde hüküm kurmuştur.

İdari yargılamada, hâkimin karar kurabilmesi için kesin kanaate ulaşması gerekmektedir. Bu kesin kanaate ulaşılabilmesi için ise delillerden yararlanılır. Bir delilin değerinin tespit edilebilmesi için gereken kriterler ise; kanunda düzenlenen biçim şartlarını taşıma, hukuka uygun olarak elde edilme ve somut olaya aidiyet olarak söylenebilir.

3. İdari Dava Açılmadan Önce Delil Tespiti

İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda iki çeşit dava türü bulunmaktadır: İptal ve tam yargı davaları. Bu sebeple delil tespiti davası adında bir dava idari yargıda yoktur. İdari dava açılmadan önce delil tespiti kurumu da İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda düzenlenmemiştir. Delil tespiti başlıklı m. 58 hükmünde ise yalnızca idari dava açıldıktan sonraki delil tespiti kurumu

²⁶ “Yukarıdaki açıklamalar ışığında değerlendirildiğinde yemin, taraflardan birinin davanın çözümünü ilgilendiren bir olayın doğru olup olmadığı konusunu, kanunda belirtilen usule uyarak, mahkeme önünde, kutsal sayılan değerlerle teyit eden ve kendisine kesin delil vasfı yüklenmiş sözlü açıklamalardır.

Bütün ispat vasıtalarında olduğu gibi yeminin de konusu davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan vakialardır (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.225/1).

Bir kimsenin bir hususu bilmesi onun kendisinden kaynaklanan vakia sayılırken (HMK.m.225/2); tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği vakialar, bir işlemin geçerliliği için, kanunen iki tarafın irade açıklamalarının yeterli görülmediği haller, yemin edecek kimsenin namus ve onurunu etkileyecek veya onu ceza soruşturması ya da kovuşturması ile karşı karşıya bırakacak vakialar yeminin konusu olamaz (HMK.ni.226).

Yemini, kendisine ispat yükü düşen taraf teklif edebilir. Kendisine ispat yükü düşmeyen tarafın, yemin teklif etmesinin hiçbir hukuki sonucu yoktur.” Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı (Yargıtay İBK), K.2017/1, (3 Mart 2017).

²⁷ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 191.

²⁸ Danıştay 13. Dairesi (Danıştay), E.1986/1201, K.1986/2706, (24 Aralık 1986). Karar, 20 Aralık 2024 tarihinde <https://www.corpus.com.tr/sitesinden alınmıştır>.

²⁹ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 192.

³⁰ Danıştay 13. Dairesi (Danıştay), K.1974/2240. Karar, 19 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/sitesinden alınmıştır>.

düzenlenmiştir. Bu sebeple idari yargıda dava açılmadan önce delil tespiti davasının açılmayacağını söylememiz mümkündür. Mahkeme ve Danıştay kararlarına da baktığımız zaman idari yargıda dava açılmadan önce delil tespiti kurumunun bulunmadığı ifade edilmiştir.³¹ Ancak bu durum tartışmalara son vermemiştir. Bazı yazarlara göre yargılamaların daha pratik sonuçlanması açısından idari dava açılmadan önce istenecek olan delil tespiti de idari yargıda görülmelidir.³² Nitekim idari dava açılmadan önce delil tespitinin yaptırılması kimi zaman gereklidir. Uygulamada bu sorun adli yargı yerlerine başvurularak giderilmektedir.

Hak iddiasında bulunan taraf, idari yargı hâkimi tarafından re'sen araştırma ilkesi yetkisi kullanılarak bu delillere ulaşılabilecekse de beyan ve iddialarını dayandırdığı delillerini İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 3/3 uyarınca mevcut delillerini dava veya cevap dilekçesi içeriğinde mahkemeye bildirmelidir. Bu aşamada şayet gerekiyorsa dava açılmadan önce, ileride açılacak dava için gerekli olan delillerin tespitini sağlayabilmek için delil tespiti isteminde bulunabilir.

İdari yargılama hukukunda; dava açılmadan önce delil tespitinin gerçekleştirilmesine ilişkin doğrudan bir hüküm yer almamaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 31 bu hususta Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göndermede bulunmaktadır. Doktrinde, idari dava açılmadan önce, delillere yalnızca ilgili hukuk mahkemelerinde delil tespiti yapılabileceğini savunan görüşler³³ olduğu gibi idari yargı mahkemelerinde de delil tespitinin gerçekleştirilebilmesi gerektiğini savunan görüşler³⁴ yer almaktadır.

İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 58 idari dava açıldıktan sonra davaya ilişkin delil tespitini, davanın görülmekte olduğu mahkemenin yapabileceğini düzenlemiştir. İYUK m. 58 ile İYUK m. 31'in atıfta bulunduğu HMK m. 400 değerlendirildiğinde, dava açılmadan önce idari yargı mahkemelerinde delil tespitinin gerçekleştirilmesini engelleyen herhangi bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Ancak Danıştay vermiş olduğu kararlarında, idari yargı mahkemelerinde delil tespitinin gerçekleştirilmesi için idari davanın açılması gerektiğini belirtmektedir.³⁵ Aynı şekilde İYUK m. 58 yalnızca dava açıldıktan sonra delillerin tespiti kurumunu düzenlediğinden dava açılmadan delillerin tespiti hususunda bir İYUK düzenlemesi bulunmamaktadır. Bu nedenle İYUK m. 58'de düzenlenmeyen hususlarda HMK hükümlerinin uygulanacağı sonucuna varılabilir.³⁶ Uygulama da bu yönde olduğundan, idari dava açılmadan önce delillerin kaybolma tehlikesi bulunduğu takdirde, hukuk mahkemelerinden delil tespiti talebinde bulunulmalıdır.

HMK m. 400 ila m. 406 arasında düzenlenen delil tespitine göre; dava açılmadan önce gerçekleştirilecek delil tespiti, esas hakkındaki davaya bakacak olan mahkemeden veya keşif ya da bilirkişi incelemesi gerçekleştirilecek olan şeyin bulunduğu, tanık olarak dinlenilecek kişinin

³¹ Danıştay 5. Dairesi (Danıştay), E.1987/2333, K.1988/408, (3 Şubat 1988). Karar, 20 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır; Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu (Danıştay), E.2010/595, K.2012/194, (16 Mayıs 2012). Karar, 20 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

³² Yücel Oğurlu – Cüneyd Altıparmak, *101 Soruda İdari Yargılama Hukuku El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 115.

³³ Zehreddin Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 401.

³⁴ Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), s.364; Selman Sacit Boz vd., *Türk İdari Yargılama Hukukunda İspat ve Deliller*. (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 29.

³⁵ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 184. Naklen: Danıştay 10. Dairesi (Danıştay), E. 1965/3483, K. 1974/2240.

³⁶ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*, 184.

oturduğu yer sulh hukuk mahkemesinden istenmektedir.³⁷ Düzenlemeye göre, dava açılmadan önceki delil tespiti için görev veya yetki bakımından herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.³⁸

İleride idari dava açacak kişi, iddialarının dayanağı olacağını değerlendirdiği ve sunulması kendi imkanları dahilinde olmayan bir kısım delillerin toplanıp kullanılabilir hale getirilmesini sulh mahkemesinden isteyebilir. Sulh hâkimi ise; bilirkişi veya zabıt kâtibi ile birlikte yerinde inceleme gerçekleştirir, gözlemlerini yapar. Bu işlemleri ise tutanağa geçirir. Bilirkişiye giden dosya, tespit raporunun düzenlenebilmesi için uygun bir süre beklenir. Bilirkişi bu süre zarfında inceleme gerçekleştirir ve raporunu hazırlar. Hazırlanan rapor mahkemeye sunulur. Hâkim kendi gözlemleri ile birlikte bu raporu da değerlendirerek delil tespiti istemini karara bağlar. Davacı bu kararı dava dilekçesine eklemek suretiyle idari yargı merciinde davasını açabilir.³⁹

3.1. Delil Tespitinin Usulü

Diğer tedbir istemlerinde olduğu gibi delil tespitinde de öncelikle usulüne uygun şekilde gerçekleştirilmiş bir talep gerekmektedir. Mahkemenin usule uygun bir talep olmadan delil tespitine karar vermesi mümkün değildir. Bu talep dilekçe ile yapılmalıdır.

Dava açılmadan önce davacı veya davalı taraf henüz belli olmadığından, delil tespiti talebinde herhangi biri bulunabilir. Ancak talepte bulunan kişi, ileride açacağı davayı somut bir şekilde mahkemeye bildirmelidir. Dava açılmadan önce gerçekleştirilen delil tespiti isteminde, hâkimin; tespiti istenen deliller ile açılacak dava arasındaki ilişkiyi, hukuki yarar olup olmadığını ve taraf sıfatına haiz olup olmadığını belirleyebilmesi için açılacak davanın somut bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir.

Delil tespiti isteminde bulunan kişi, tespit istediği delilleri de açık bir şekilde dilekçesinde göstermelidir. Esasen amacı delillerin muhafaza altına alınması ve zayi olmasının önlenmesi olduğundan, dilekçede tespiti istenen delillerin belirtilmesi gerekmektedir.

3.2. Tespit Talebinin İncelenmesi

Tespit talebi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 401 uyarınca belirlenen görevli ve yetkili mahkemeye verilir. Delil tespiti, tespit işlemini en az masrafla ve en kısa zamanda yapma imkanına sahip yer mahkemesinden ya da sulh hakiminden istenebilir. Talep üzerine incelemeyi gerçekleştiren mahkeme, inceleme neticesinde talebin kabulüne veya reddine karar verir. Mahkemenin karar verirken takdir yetkisi mevcuttur.

Delil tespiti talebinin duruşmalı olarak gerçekleştirilmesi hususunda Hukuk Muhakemeleri Kanununda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Uygulamada ise, çoğunlukla bu talepler duruşma gerçekleştirilmeden, dosya üzerinde incelenerek karara bağlanmaktadır. Ancak duruşmalı olarak incelenmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kanaatimizce mahkemelerin duruşma

³⁷ “(1) Henüz dava açılmamış olan hâllerde delil tespiti, esas hakkındaki davaya bakacak olan mahkemeden veya üzerinde keşif yahut bilirkişi incelemesi yapılacak olan şeyin bulunduğu veya tanık olarak dinlenilecek kişinin oturduğu yer sulh mahkemesinden istenir. (2) Noterlerin, 18/1/1972 tarihli ve 1512 sayılı Noterlik Kanunu uyarınca yapacağı vakıa tespitine ilişkin hükümler saklıdır. (3) Esas hakkında açılan davada, delil tespiti yapan mahkemenin yetkisiz ve görevsiz olduğu ileri sürülemez. (4) Dava açıldıktan sonra yapılan her türlü delil tespiti talebi hakkında sadece davanın görülmekte olduğu mahkeme yetkili ve görevlidir.” Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 401.

³⁸ Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 341.

³⁹ Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 341-342-343.

açarak incelemeyi gerçekleştirmesi, tespit istemi için gerekli şartların oluşup oluşmadığı hususunda gerçekleştirilecek incelemeye katkı sağlayacaktır.

Delil tespiti talebinin kabulü için, mahkemenin delil tespiti için gereken şartların bulunduğu kanaat getirmesi yeterlidir. Mahkeme, delil tespiti için gereken şartların bulunduğu kanaatine varırsa, talebin kabulüne karar verecektir. Kabul kararı ile birlikte, tespitin gerçekleştirileceği yer, gün ve saat de karar içerisinde yer almalıdır. Ayrıca tarafların kimlik bilgileri, adresleri, tespiti gerçekleştirilecek deliller ve vakıalar, tanık dinlenecek ise tanıklara sorulacak sorular da yer alır. Bunlar dışında, tespit kararına itirazın da mümkün olduğu belirtilmelidir.

Delil tespiti kararına itiraz edilmemesi, asıl dava görülürken var olan itiraz hakkını ortadan kaldırmaz. Ancak tespit davası neticesinde hükmedilen karar, şekli ve maddi bakımdan kesin hüküm oluşturur. Delil tespiti ayrı bir dava değildir. Bu nedenle ıslah edilemez ve ıslah ile dava haline de dönüştürülemez.

Mahkeme, gerçekleştirdiği inceleme neticesinde talebi geçerli gösterecek herhangi bir neden bulamaz veya gösterilen nedenleri yetersiz görürse, istemin reddine karar verir. Ret kararı verilmesi, hâkimin dava konusu hakkında kanaatini açıklamış olduğu anlamına gelmemektedir. Delil tespiti talebinin kabulüne veya reddine dair kararlar nihai karar vasfında olmadığı için tek başlarına kanun yollarına konu edilemezler.⁴⁰

4. İdari Dava Açıldıktan Sonra Delil Tespiti

İdari yargıda, açılmış olan bir idari dava ile ilgili delillerin tespitinin istenmesi mümkündür. İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 58, idari dava açıldıktan sonra davaya ilişkin delil tespitini, davanın görülmekte olduğu mahkemenin yapabileceğini düzenlemiştir. Madde metninde açıkça “davaya bakan Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi” belirtildiği için istinaf aşamasında delil tespiti istenemeyeceği sonucu çıkmaktadır.⁴¹

Madde hükmü ile birlikte, idari dava açıldıktan sonra idari dava konusuyla ilgili olan delillerin tespitinin ancak davanın açıldığı mahkemeden istenebileceği, hukuk mahkemelerinden istenemeyeceği ve hukuk mahkemelerinin de kendilerine yapılan delil tespiti başvurularını reddetmesi gerektiği sonucu çıkarılmaktadır.⁴²

⁴⁰ Akyılmaz vd. *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 718.

⁴¹ Hüseyin Bilgin, *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 733.

⁴² Ender Ethem Atay, *İdari Yargılama Hukuku*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 84.

“İdari Dava Türleri ve İdari Yargı Yetkisinin Sınırı” başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasında, idari dava türleri: iptal, tam yargı ve genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar olarak sayılmış olup, tespit davası şeklinde bir dava türüne idari yargıda yer verilmemiştir. Anılan Yasanın “İdari Davalarda Delillerin Tespiti” başlıklı 58/1. maddesi “Taraflar, idari dava açtıktan sonra bu davalara ilişkin delillerin tespitini ancak davaya bakan Danıştay, idare ve vergi mahkemelerinden isteyebilir.” hükmünü taşımakta olup, idari yargıda, ancak açılmış bir idari dava ile ilgili bulunan delillerin tespitinin istenilmesine olanak bulunmaktadır. Buna göre, idari dava türleri arasında sayılmayan tespit davasının, yorum yoluyla idari yargının görevine müstakil bir dava olarak dahil edilmesine hukuken olanak bulunmadığından, idari yargı yerinde, idare hukuku alanını ilgilendiren bir hukuki ilişkinin varlığının ancak açılmış bulunan bir idari davaya bağlı olarak delil tespiti kapsamında saptanabileceği açıktır.

Belirtilen yasal durum karşısında, tespit davasına konu olabilecek hukuki ilişkinin özel hukuk alanını ilgilendirmesi gerektiği ve bir eda davasının öncüsü durumunda olan tespit davasının adli yargı yerinin görevine girdiği ortaya çıkmaktadır. Ancak, adli yargıda açılacak bir eda davasında hiçbir zaman kullanılmayacağına, buna karşılık idari bir işlem tesisi istemiyle bir idari makama veya idari yargıda açılacak bir davada idare mahkemesine ibraz edilmek ve bu makam veya mahkemeyi hukuken bağlayacak nitelikte belge elde etmek amacıyla açıldığının anlaşılması halinde tespit davası adli yargıda görülemeyecek ve görev yönünden reddi gerekecektir. Bu durumdaki tespit davasının idare hukuku kurallarına göre çözümlenmesi gerekteyse de müstakil bir dava olarak açılması halinde idari yargı yerince, idari

Adli yargıyla benzer şekilde idari yargıda yapılacak delil tespiti talepleri de dilekçe ile yapılmalıdır. Dilekçede kişi, delil tespitinin yapılmasında hukuki yararı bulunduğunu ortaya koyan bilgi ve belgeleri de sunmalıdır.⁴³

İdari yargıda dava açıldıktan sonra gerçekleştirilen delil tespiti talebi yerinde görüldüğü takdirde, davaya bakan üyelerden biri bu işle görevlendirilebilir veya mahalli idari yahut adli yargı mercilerince de yaptırılabilir. Ancak Danıştay, idari yargı makamlarının adli yargı makamlarınca yapılan keşif veya bilirkişi işlemlerine dayanılarak hüküm verilmesini hukuka uygun bulmamaktadır.⁴⁴ Ayrıca belirtmeliyiz ki ilgili mahkeme, adli tatilde de delil tespitine karar verebilir.

İdari yargı mercilerinde açılan davalar ile ilgili delil tespiti isteklerine ilişkin düzenlenen karar ayrıca taraflara tebliğ edilmez. Dava kapsamında istenilen ve delil tespitinin dayanak alındığı diğer ivedi isteğe ilişkin kararlar birlikte taraflara tebliğ edilir. Taraflar, delil tespiti isteğine ilişkin bilirkişi raporlarına itiraz etme imkânına sahiptirler. Bu itiraz ivedi şekilde incelenmeyip; davanın esasına dair karar verilirken dikkate alınarak değerlendirilir.⁴⁵

İdari yargıda dava açıldıktan sonraki delil tespiti istemi, dava açılırken verilen dava dilekçesi ile birlikte istenebileceği gibi, sonraki tarihli ayrı bir dilekçe ile de talep edilebilir. İYUK m. 58 uyarınca delil tespiti talepleri, idari yargı mercilerince ivedilikle karara bağlanır. Yine, delil tespiti kararına karşı yapılacak itiraz mercii de davaya bakan idari yargı merciidir.

SONUÇ

Çalışmamızın konusunu oluşturan delil tespiti, açılacak veya açılmış olan idari dava ile alakalı delillerin zamanından daha önce toplanmasıyla, delilin kaybolmasının önüne geçilmesini sağlamak amacıyla kabul edilen bir kurumdur. Niteliği tartışmalı olsa da kanaatimizce delil tespiti bir ihtiyati tedbir değil, aksine geçici hukuki koruma tedbidir. Nitekim delil tespiti, ihtiyati tedbirden farklı olarak asıl davaya bağlı olarak yürütülen bir hukuki işlem vasfına haizdir.

Tespit davaları ise, “bir hukuki ilişkinin var olup olmadığı veya bu hukuki ilişkinin ne olduğu” konusuna cevap aramaktadır. Bu özelliği ile ayrı bir yargılamaya konu olabilmelidir. Ancak iptal ve tam yargı davası dışında bir dava türünün İdari Yargılama Usulü Kanununda gösterilmemiş olması, delil tespitinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda detaylı bir şekilde düzenlenmesi idari yargıda delil tespiti konusunda birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bir dava türü olarak delil tespiti davasının idari yargıda bulunmadığını savunanların da dayandıkları yegâne husus budur.

Bu yaklaşıma paralel olarak delil tespiti müessesesine, idari yargılama mevzuatında yeterince yer verilmemiştir. İdari yargı mevzuatında ortada açılmış bir dava yokken idari yargı makamlarından delil tespiti talep edilebileceği öngörülmemiş; yalnızca dava açıldıktan sonra delil tespitine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu nedenle tartışmaların odak noktasını, idari yargıda dava açılmadan önce delil tespiti konusu oluşturmaktadır.

Uygulamada idari yargıda bir dava açmadan önce delil tespiti yaptırabilmek için adli yargı yerlerine talepte bulunulabilir. Ancak bu durum birçok açıdan sakıncalıdır. Kamu hukuku ilişkisinin

yargıda böyle bir dava türü olmadığı ve ancak bir idari dava açıldıktan sonra bu davaya ilişkin delil tespiti kapsamında incelenebileceği noktasından reddedilmesi uygun olacaktır.” UM Hukuk B, E.2002/24, K.2002/23, 27.05.2002. Karar, 21 Ekim 2023 tarihinde <https://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

⁴³ Atay, *İdari Yargılama Hukuku*, 85.

⁴⁴ Danıştay 9. Dairesi (Danıştay), E.2008/566, K.2010/1086, (3 Mart 2010). Karar, 26 Ekim 2023 tarihinde <https://karararama.danistay.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.

⁴⁵ Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 341-342-343.

olduğu bir idari işlem neticesinde delil tespiti talebinde bulunmak için adli yargının görevli olması en başta liyakat açısından problemlidir. İdari yargı hakiminin kamu hukuku ilişkileri anlamında, adli yargı hakimine göre daha donanımlı olduğu bir gerçektir. Bu husus göz ardı edilerek idari yargı yerine adli yargı yerlerinin görev alması kanaatimizce yerinde değildir.

Günümüz uygulamasında bir kişi, adli yargıda delil tespiti davasını açmakta ve ardından idari yargıda bu delil tespitine dayanarak dava açmaktadır. Bu durum hak arama hürriyetini de olumsuz etkileyen bir durumdur. Nitekim aynı idari işlem hakkında delil tespitinin adli yargıda görülmesi, işlemin iptalininse idari yargıda görülmesi yerinde bir uygulama değildir. Kanaatimizce idari yargılama hukuku mevzuatında gerekli düzenlemeler yapılmalı ve idari yargılamanın kendine özgü özelliklerinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

İdari yargılama hukuku mevzuatının günümüz koşullarında yetersiz olduğunu söylemek durumundayız. Dava türlerinin sınırlı olması sebebiyle idari yargı yerlerinden yalnızca iki tür dava ile hak talep edileceği kabul edilmiştir. Hukuk devleti ilkesi göz önüne alındığı takdirde bu tür yaklaşımların hak arama hürriyetini sınırlandırdığı açıktır.⁴⁶ İdari yargı mevzuatına ekleme yapılarak idari dava öncesi delil tespiti isteminin de kanuna eklenmesi ve delil tespiti davasının idari yargılama hukuku arasına alınması yerinde bir düzenleme olacaktır.

KAYNAKÇA

Akil, Cenk. "*Medeni Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti*". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58/1 (2009), 1-62.

Akyılmaz, Bahtiyar vd. *Türk İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 9. Basım, 2023.

Arslan, Ramazan vd. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

Aslan, Zehreddin. *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 4. Basım, 2023.

Aşık, İbrahim. *Medeni Usul Hukukunda Keşif*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Atalı, Murat - Ermenek, İbrahim. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Atay, Ender Ethem. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2023.

Berberoğlu Yenipınar, Filiz. *Delil Tespiti ve Diğer Geçici Hukuki Korumalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2020.

Bilgin, Hüseyin. *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 4. Basım, 2023.

Bilgin, Hüseyin. *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2018.

Boz, Selman Sacit vd. *Türk İdari Yargılama Hukukunda İspat ve Deliller*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Basım, 2022.

⁴⁶ Onur Kaplan - Gül Fiş Üstün, "Tespit Edici İşlemlerle Bağlantılı Olarak İdari Yargılama Hukukunda Tespit Davalarının Uygulama Alanı ve Gerekliliği Üzerine Bir Değerlendirme." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26/1 (Haziran 2020), 131.

Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku (Temel Bilgiler)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Basım, 2023.

Çebi Buğdaycı, Melike Özge. "İdari Yargılama Usulünde Keşif Delili" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1 (Mart 2021), 1-45.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/59423/798521>.

Kalabalık, Halil. *İdari Yargılama Usulü Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

Kaplan, Onur - Fiş Üstün, Gül. "Tespit Edici İşlemlerle Bağlantılı Olarak İdari Yargılama Hukukunda Tespit Davalarının Uygulama Alanı ve Gerekliliği Üzerine Bir Değerlendirme." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26/1 (Haziran 2020), 131-145.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/55245/715240>.

Kuru, Baki. *Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt IV*. 6 Cilt. İstanbul: Demir Yayıncılık, 2001.

Oğurlu, Yücel - Altıparmak, Cüneyd. *101 Soruda İdari Yargılama Hukuku El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2020.

Pekcanitez, Hakan vd. *Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Yaman, Murat. *İdari Yargı Dava Rehberi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.

Yavuzdoğan, Seçkin. *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2007.
<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/42758.pdf>.

Yılmaz, Ejder. *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri Cilt I*. 2 Cilt. Ankara: 2001.

Yılmaz, Ejder. *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri Cilt II*. 2 Cilt. Ankara: 2001.